

Více neznamená vždy lépe

Odpověď na článek “Kým a kde se produkuje česká politická věda.

Personálně-institucionální analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech” autorského kolektivu Jan Holzer, Roman Chytilík, Pavel Pšejja, Michal Šindelář v časopise Středoevropské politické studie, č. 2-3, roč. XI, jaro-léto 2009.

Mats Braun, Steven Saxonberg¹

Uvítali jsme článek “Kým a kde se produkuje česká politická věda. Personálně-institucionální analýza publikací v českých recenzovaných politologických časopisech” v Středoevropských politických studiích (číslo 2-3, ročník XI, jaro-léto 2009), protože otevírá debatu o české politologii. Ve své odpovědi Holzerovi a kol. zaprvé diskutujeme roli domácích odborných časopisů a argumentujeme, proč množství článků v nich publikovaných nemůže být použito pro měření kvality této disciplíny. Zadruhé představujeme výsledky vlastního miniprůzkumu, v němž sledujeme příspěvky v mezinárodních časopisech, abychom ukázali, že výsledek průzkumu s těmito parametry je velmi odlišný od průzkumu Holzera a kol. Zatřetí diskutujeme, jaké otázky by mohly být zodpovězeny za pomoci institucionální analýzy, kterou Holzer a kol. slibují, ale ve skutečnosti neprovádějí, a proč by opravdová institucionální analýza v české politické vědě mohla pomoci identifikovat problémy tohoto oboru.

Protože tvrdíme, že česká politická věda by měla být měřena mezinárodními standardy, je nutné zdůraznit, že jsme si vědomi krátké historie této disciplíny v ČR a že je tuto skutečnost třeba brát v úvahu i při jejím hodnocení. Ostatní sociální vědy, jako sociologie a ekonomie, se potýkaly s represí, která byla z politických důvodů mnohem větší než represe vůči přírodním vědám. Ale s represí se potýkaly všechny sociální vědy, represe vůči politické vědě byla obzvláště silná. Politologie byla zcela zakázána po většinu období vlády komunistů, protože studium politické moci očividně komunistickou diktaturu ohrožovalo. Proto musela politická věda na rozdíl od ostatních disciplín začít po revoluci zcela od začátku.

Zvláště s ohledem na skutečnost, že česká politická věda začínala od nuly, je chvályhodné, že vzniklo množství politologických časopisů, takže se čeští politologové mohou pokusit

¹ Kontakt: Mats Braun – Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Nerudova 3, 118 50 Praha 1 – Malá Strana; e-mail: braun@iir.cz. Steven Saxonberg – Katedra sociální politiky a sociální práce, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: 101786@mail.muni.cz.

definovat svůj nový obor. Navíc tyto časopisy mají významnou vzdělávací funkci, protože poskytují českým studentům materiály o politice v jejich vlastním jazyce a poskytují doktorandům možnost procvičit se v psaní článků před tím, než dosáhnou dostatečné odborné úrovně, aby byli schopni publikovat v mezinárodních vědeckých časopisech. Co je nejdůležitější, české politologické časopisy mají funkci, která se v západních zemích obecně nazývá „třetí úkol“. Kromě prvních dvou úkolů, kterými jsou vědecký výzkum a výuka, by měli vědci s výsledky svých výzkumů seznamovat širokou veřejnost a účastnit se veřejného diskurzu. To platí i pro odborníky v přírodních vědách; fyzikové byli značně zapojeni do veřejných debat o jaderné energii, geologové a biologové se účastní debat o globálním oteplování. Zjevně ale mají politologové ještě více důvodů vstupovat do veřejné diskuze, protože studují politiku, která je svou povahou veřejná.

Až potud je vše v pořádku: nemáme žádné námitky proti tomu, že mnoho politologických kateder začalo vydávat vlastní časopisy a že jejich členové v těchto časopisech publikují (velká většina článků citovaných ve studii Holzera a kol. jsou články politologů v časopisech vydávaných jejich vlastními katedrami). Problém začíná ve chvíli, kdy se někdo pokusí měřit kvalitu a produktivitu vědců a výhradně přitom zohledňuje domácí periodika. Svou povahou je věda *mezinárodní*. Obory se vyvíjejí, když jsou vědci součástí mezinárodního vědeckého diskurzu. Vyvíjejí své teorie a metody v konfrontaci s dominantními teoriemi a metodami a musí prokázat, že jejich práce představuje ve srovnání s dosavadními studii zlepšení. Pokud bychom o vědě uvažovali v přísném slova smyslu, pak články publikované českými akademiky v periodických vydávaných jejich vlastními ústavu nevytvářejí vědu. Spíše představují příspěvek k populární domácí debatě nebo způsob, jak zlepšit argumenty, které chtějí v dalším kroku otestovat uvnitř mezinárodní vědecké komunity. Je rovněž zajímavé, že v diskuzi o tématech ve zmíněném článku a mezi tématy pokrytými těmito časopisy prakticky chybí mnoho podoborů, témat a metodologických debat, které jsou zásadní v mezinárodní politické vědě, jako gender, politická sociologie, policy analysis, veřejná správa, diskurzivní analýza atd.

Na obranu autorů onoho článku, jsme slyšeli, že si čeští politologové nárokují, že nebudou slepě následovat „americkou“ politickou vědu. Spíše chtějí založit českou tradici. Je velmi pravděpodobné, že čeští politologové mohou vytvořit teorie a metody, které představují zlepšení v mezinárodním diskurzu, ale jediným způsobem, jak to zjistit, je snaha publikovat výsledky práce v mezinárodních odborných periodících. Pokud čeští vědci dokáží přesvědčit mezinárodní vědeckou komunitu, že mají co nového nabídnout, pak budou schopni publikovat své výsledky i v mezinárodních recenzovaných vědeckých časopisech. Pak se i česká politologie

stane přirozenou součástí mezinárodní komunity politické vědy. Argumentovat jinak by znamenalo tvrdit, že vývoj v mezinárodní politické vědě za poslední půlstoletí není k ničemu a že všechny metody, teorie atd. potřebují být znovu objeveny. Ale i kdyby to byl tento případ a čeští politologové by přesvědčivě ukázali, že politická věda se musí znovu vymyslet, aby vysvětlila zvláštnosti české politiky, nebyl by to důvod otočit se k mezinárodní vědecké komunitě zády. Naopak, pokud se jedná o tento případ, pak by to čeští politologové měli obhájit a publikovat své argumenty mezinárodně. Pak by měli být součástí mezinárodního diskurzu a diskutovat, proč předchozí teorie a/nebo metody nestačí k vysvětlení současné české situace. Proto je třeba buď revidovat tyto teorie a metodologie, nebo je nahradit lepšími. To je totiž způsob, jakým se věda vyvíjí kupředu. Samozřejmě, mnoho politologů hovořilo o tom, jak nás postkomunistická zkušenost může donutit modifikovat naše teorie nebo vyvinout nové modely. Například se hodně teoretizovalo o překotném budování státu, roli občanské společnosti, založení tranzitologie, usměrňování NGOs, hypotéze class-in-flux, transakčním aktivismu atd. Seznam je dlouhý. Čeští politologové by se měli pokusit přispět k tomuto seznamu a neizolovat se ve své vesnici, která v tomto případě může být pro lidi zvenku vesnicí španělskou.

Jelikož statistiky poskytnuté Holzerem a kol. neříkají prakticky nic o současném příspěvku českých politologů k mezinárodnímu vědeckému diskurzu, sestavili jsme vlastní přehled české politické vědy, založený na počtu článků publikovaných v časopisech zahrnutých v Social Science Citation Index (v citačním indexu sociálních věd). Protože Holzer a kol. tvrdí, že částečně sledují Hixovu metodologii (ačkoli neberou v úvahu některé pro něj důležité aspekty jako impakt faktor, počet citací, počet publikací na zaměstnance na plný úvazek atd.), rozhodli jsme se též částečně sledovat Hixe.

Činíme tak tím, že se omezujeme na impaktovaná periodika, počítáme publikace zobrazené na domovských stránkách každé katedry nebo výzkumného ústavu a za pracovníky katedry nebo výzkumného ústavu považujeme pouze osoby, které zde mají hlavní pracovní poměr.² To znamená, že některé publikace mohou v naše přehledu chybět, ale předpokládáme, že pokud daný ústav vážně usiluje o zviditelnění svých výsledků v rámci mezinárodního výzkumu, požaduje po svých zaměstnancích uvádění jejich publikací na domovské stránce. Zatímco Hix silně zdůrazňuje impakt faktor periodik a Holzer a kol. naopak impaktované časopisy do své studie vůbec nezahrnují, my používáme jednodušší a hrubší kalkulaci tím, že vylučujeme periodika v jiných jazycích než v angličtině a že rozdělujeme publikace na dvě kategorie: na

² Hix, S. (2004): A Global Ranking of Political Science Departments, *Political Studies Review*, Vol. II, No. 3, pp. 300-303.

časopisy s obecným zaměřením a na ty, které patří do oboru “area studies”, tj. periodika specializující se na východní Evropu a komunistické a postkomunistické země. Protože periodika s obecným zaměřením mají téměř vždy vyšší impakt faktor a vyšší status než periodika v jiných jazycích a ta, která spadají do “area studies”, sofistikovanější studie, která by zahrnovala i impakt faktory, by došla k podobnému výsledku jako naše jednodušší studie. Nakonec bychom měli připomenout, že se omezuje na periodika v oboru politické vědy, mezinárodních vztahů, veřejné správy a sociálních problémů³. Kdybychom zahrnuli všechna periodika, vznikl by ten problém, že by vědci z kateder nebo institutů sociologie a sociální politiky mohli zahrnout publikace v ekonomických nebo sociologických periodikách, takže bychom již nadále neprováděli srovnání pouze o výzkumu v politologii. Stejně jako Holzer a kol. omezuje zkoumané období na publikace z let 1995 až 2009. A nakonec, protože cílem našeho průzkumu je pouze ukázat, že výsledek průzkumu zohledňujícího mezinárodně uznávané publikace je zcela odlišný od výsledku průzkumu Holzera a kol., jsme se omezili pouze na výsledky šesti univerzitních kateder a výzkumných institucí.

Pokud založíme naše hodnocení výzkumu politické vědy na člancích, které skutečně přispívají do diskurzu politologie, pak dostaneme zcela odlišný obrázek české politické vědy, viz tabulka č. 1. Jak ukazují výsledky, Katedra politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity (KP FSS MU) již nemá nejvíce publikací ze všech kateder politologie, a dokonce nemá ani nejvíce politologických publikací na své vlastní univerzitě! Pracovníci Katedry sociální politiky a sociální práce FSS MU publikovali 5 článků v časopisech s obecným zaměřením na rozdíl od 1 článku KP FSS MU a 5 článků v „area study“ časopisech na rozdíl od 3 článků KP FSS MU. Sociologický ústav Akademie věd, v.v.i. a Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i. mají rovněž více publikací než KP FSS MU. Ve skutečnosti mají tyto tři instituce více politologických publikací než kterákoliv z hlavních politologických kateder.

³ Tedy „public administration and social problems“.

Tabulka č. 1. Mezinárodní publikační činnost vybraných politologických pracovišť v České republice.

	Časopisy s obecným zaměřením	Area Studies	Celkem
Masarykova univerzita, FSS, Katedra politologie a Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií	1	3	4
Masarykova univerzita, FSS, Katedra sociální politiky a sociální práce	5	5	10
Univerzita Karlova v Praze, FSV, Institut politologických studií ⁴	0	0	0
Sociologický ústav Akademie věd	3	3	6
Ústav mezinárodních vztahů	8	3	11
Univerzita Palackého, Olomouc	3	0	3

Další zajímavou skutečností, která se objevuje při zkoumání počtu mezinárodních publikací, je, že mnohem menší Katedra politologie a evropských studií na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci přispívá do mezinárodního vědeckého diskurzu více než KP FSS MU. Přestože Katedra politologie na Univerzitě Palackého má jen 9 zaměstnanců ve srovnání s 26 na Masarykově univerzitě (kam jsme stejně jako Holzer a kol. zahrnuli i Katedru mezinárodních vztahů a evropských studií), má stále více obecných publikací (tři ve srovnání s jednou). Navíc Katedra politologie Univerzity Palackého byla v našem srovnání znevýhodněna, protože tamní výzkumníci publikovali článek v časopisu s velmi vysokým impakt faktorem, ale tento časopis nebyl zahrnut do oblastí, které jsme zkoumali. Pokud by navíc byly do srovnání zahrnuty také knihy publikované mezinárodními vydavateli, byla by vzdálenost mezi oběma katedrami ještě větší. Výzkumníci z Univerzity Palackého totiž publikovali řadu knih u známých mezinárodních akademických vydavatelů, jako jsou Routledge a Sage, zatímco žádný politolog z Masarykovy univerzity tak neučinil.

Institut politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (IPS) dosáhl v našem průzkumu nejhoršího výsledku. Je nicméně nutné říci, že pro tento výsledek existují dvě vysvětlení. Zaprvé, nepočítali jsme členy fakulty, jejichž hlavní pracovní úvazek je na jiném institutu nebo univerzitě. Z tohoto důvodu jsme nezapočítali tři výzkumníky s několika platnými publikacemi. Zadruhé, webová stránka IPS pravděpodobně nezahrnuje všechny relevantní informace. Nicméně oba tyto aspekty ukazují na problém s výzkumem prováděným na této katedře. Jednak tato katedra není místem, kde vyučující provádějí hlavní část svého výzkumu, a zadruhé katedra projevuje malý zájem na propagaci svého výzkumu.

Je taktéž zajímavé upozornit, že ač Holzer a kol. citují studii Hixe a proklamují, že se jím do určité míry řídí, v Hixově studii se žádná z českých kateder politologie nezařadila mezi horních

⁴ Lektori, kteří mají hlavní úvazek na jiném pracovišti, nebyli započítáni. Informace na webových stránkách institutu částečně chybí.

200 institucí na světovém žebříčku, ani nejlepších 50 v žebříčku evropském.⁵ To není pravděpodobně příliš překvapující vzhledem ke znevýhodnění, se kterým se musí politická věda v postkomunistických zemích potýkat. Více znepokojující je, že žádná česká univerzita se nedostala ani na seznam deseti nejlepších středo-, východo- a jihovýchodoevropských kateder politologie,⁶ ačkoli katedry z takových postkomunistických zemí jako je Maďarsko, Slovinsko, Rusko a Estonsko se tam v posledním období 1998–2002 (a Polsko v předchozích obdobích) dostaly. To znamená, že se české politické vědě daří špatně i podle postkomunistických standardů. Pro představu, jak daleko česká politologie musí zajít, než bude mít nějaký vliv v mezinárodním diskurzu, by mělo být řečeno, že např. Katedra politologie v Uppsale skončila na pouhém 148. místě. Přesto jen v roce 2008 její výzkumníci publikovali 9 článků v politologických časopisech s obecným zaměřením, což je mnohem více, než představuje společné úsilí kateder politologie na Masarykově, Palackého a Karlově univerzitě za posledních 14 let!

Znovu bychom měli zdůraznit, že nechceme kritizovat české politology kvůli neschopnosti publikovat ve vědeckých časopisech a rádi bychom pogratalovali těm, kterým se to podařilo. Máme velké porozumění pro skutečnost, že jen málo z první generace politologů v této zemi mělo kvalifikaci v této disciplíně, a proto neměli silné zázemí v teorii či metodě, když na sebe vzali heroický úkol založit katedry politologie. Sociologové, vyučující sociální politiky a ti, kteří mají kvalifikaci ze západních zemí, mají velkou výhodu ve zkušenosti s takovou vědeckou průpravou, která pomáhá vysvětlit, proč je jejich vědecká produktivita větší. Co však kritizujeme, je snaha vydávat články publikované v České republice vlastní katedrou za „vědu“. Můžeme se opravdu spolehnout, že recenzní řízení textu publikovaného vlastní katedrou garantuje jeho vědeckou kvalitu? A nehledě na to, jak vysoká může být kvalita takových publikací, nepřispívají nijak do vědeckého diskurzu, pokud je nečte mezinárodní vědecká komunita. Pokud budeme české publikace považovat za příspěvek ke třetímu úkolu, informování veřejnosti a participaci na veřejné debatě, pak nám ani nevádí fakt, že většina článků zahrnutých v článku Holzera a kol. byla publikována v časopisech vydaných katedrami, kde sami autoři pracují. Problém vzniká opět při pokusu vydávat tyto „vlastní publikace“ za „vědu“ a metodu hodnocení vědecké produkce kateder.

⁵ Hix, S. (2004): A Global Ranking of Political Science Departments, *Political Studies Review*, Vol. II, No. 3, pp. 304-307.

⁶ Hix, S. (2004): *European Universities in a Global Ranking of Political Science Departments*, European Consortium for Political Research, on-line text <<http://www.essex.ac.uk/ECPR/publications/eps/onlineissues/spring2004/profession/hix.htm>>.

Počet takových článků by mohl být dokonce považován za překážku schopnosti výzkumníků vyprodukovat několik článků na mezinárodní úrovni. Z tohoto důvodu si myslíme, že je nutné zapojit se do polemiky s Holzerem a kol. Je-li kvalita české politologie měřena publikacemi v domácích časopisech, kde autoři nečelí mezinárodní konkurenci a mezinárodně uznaným požadavkům na teorii a metodologii, pak to může být velmi nebezpečné pro budoucnost disciplíny v této zemi. Více neznamená vždy lépe. V tomto případě je spíše opak pravdou. Kdyby jen jeden politolog publikoval jediný článek ve špičkovém mezinárodním časopise, jako jsou *American Political Science Review* nebo *World Politics*, mělo by to větší vliv, a tudíž větší vědeckou hodnotu, než VŠECHNY články dohromady napsané dosud na jeho katedře. Jakýkoli vážný pokus hodnotit katedry politologie musí brát tento fakt v úvahu. Také každá katedra politologie, která vážně usiluje o to stát se pracovištěm světové úrovně, musí této skutečnosti přizpůsobit hodnocení vlastních výsledků a pobídkovou strukturu, aby při získávání zaměstnanců, jejich povyšování a odměňování hodnotila spíše kvalitu než kvantitu.

Neviníme české politology z toho, že nepublikují ve vědeckých časopisech, protože bereme v úvahu krátkou historii tohoto oboru v zemi, ale spíše kritizujeme přeceňování hodnoty národní produkce. Důležitější otázkou je, zda čeští politologové uznají své nedostatky, pokusí se odstranit problém pro novou generaci sociálních vědců a budou se snažit dát příští generaci teoretický a metodologický základ, který jim samým chybí. Článek nám v tomto ohledu přináší špatné zprávy, jelikož autoři považují české národní časopisy za zásadní pro obor a pro studenty politologie v zemi. Jestli má mít obor budoucnost, pak se studenti budou muset učit mezinárodním standardům a číst texty nejlepších akademiků v politické vědě. To mohou být i čeští vědci, ale musejí to dokázat v mezinárodní konkurenci.

Tím nechceme říci, že politologický výzkum je v České republice mrtvý. Náš malý průzkum ukazuje, že je naživu a v pořádku, jen se nutně neprovádí na katedrách politologie! A na statistiky, na něž se odvolává Holzer a kol., je nutno pohlížet velmi kritickým okem. V článku se hodnotí kvality jednotlivých vědců na základě jejich publikací, my zde nechceme počítat publikace na osobní úrovni. Nicméně jednu věc je třeba říci. Ve většině případů to nejsou titíž autoři, kteří publikují nejvíce v domácích časopisech a kteří stejně tak dokáží udělat velký krok a představit svůj výzkum mezinárodnímu publiku.

Proč se českým katedrám politologie daří tak špatně a selhaly v účasti na vědeckém diskurzu? Pro odpověď na tuto otázku by bylo třeba udělat právě to, co slibuje udělat Holzer a kol. v názvu svého článku, ale nečiní: *institucionální* analýzu problému. Ačkoli je slib institucionální analýzy uveden v samém titulu článku, autoři zjevně definují instituce jako

„katedry“. Nicméně v politologii jsou instituce normálně definovány jako struktury pobídek, pravidla, formální a neformální normy, které vedou individuální chování. Například March a Olsen ve své slavné knize definují instituce jako

„soubory vzájemně provázaných pravidel a rutin, které definují přiměřené jednání ve smyslu vztahu mezi rolmi a situacemi. Takový proces zahrnuje určení, o jakou situaci se jedná, jakou roli plní, a jaké jsou závazky vyplývající z dané role v dané situaci.“⁷

Další varianta téhož pochází od Halla a Taylora, kteří píšou, že historičtí institucionalisté definují instituce jako “formální či neformální procedury, rutiny, normy a konvence zakotvené v organizační struktuře”.⁸ Tedy pokud by Holzer a kol. opravdu provedli institucionální analýzu, kterou slíbili, pak by museli prozkoumat institucionální struktury, které bránily vzniku kateder politologie, které mohou být konkurenceschopné na mezinárodní úrovni.

To by vyžadovalo například zkoumání pravidel, která má každá katedra politologie pro nábor nových členů: opravdu se snaží získat nejlepší výzkumníky v zemi a na světě, nebo preferuje nejloajálnější doktorské studenty? Rovněž by to vyžadovalo prozkoumání pravidel používaných pro hodnocení výkonů zaměstnanců každé katedry: je základem pro povýšení výzkumníků některé politologické katedry na docenty a profesory míra, s jakou přispěli k vědeckému diskurzu (například hodnocená počtem recenzovaných článků v mezinárodních impaktovaných časopisech nebo knih publikovaných mezinárodními akademickými vydavatelstvími), nebo pouze české publikace v časopisech domácích kateder a v nakladatelstvích vlastní univerzity? Taková analýza by vyžadovala výzkum hodnocení kateder politologie při rozdělování finančních prostředků v rámci každé univerzity i při rozdělování podpory od vlády a ministerstev. Do jaké míry jsou tato hodnocení založena na mezinárodních, recenzovaných publikacích? Bylo by také dobré důkladněji prozkoumat vzdělávací programy kateder politologie a zjistit, do jaké míry se studenti musí učit o nejdůležitějších metodách a teoriích.

Bohužel, Holzer a kol. neprovádějí institucionální analýzu, i když ji článek slibuje. A bohužel, kdyby institucionální analýzu bývali provedli, pravděpodobně by zjistili, že se české katedry politologie do značné míry rozhodly od mezinárodní vědecké komunity odvrátit a schovat se ve vlastní, uměle vytvořené ulitě. Činí tak tím, že zanedbávají dostatečné odměňování vědeckých publikací, umožňují výzkumníkům založit své kariéry na publikování

⁷ March, J. G. – Olsen, J. P. (1989): *Rediscovering Institutions*, New York, Free Press, pp. 21-26.

⁸ Hall, P. A. – Taylor, R. C. (1996): Political Science and the Three New Institutionalisms, *Political Studies*, Vol. XLIV, No. 4, p. 938.

v časopisech vydávaných vlastními katedrami, odmítají poskytnout další generaci politologů dostatečnou kvalifikaci v teorii a metodologii a nevytvářejí dostatečně silné podněty k získávání nových pracovníků mimo domovské katedry. Avšak skutečnost, že jiné než politologické katedry *přispívají* k politologickému vědeckému diskurzu, a fakt, že pár českých politologů začíná publikovat mezinárodně, ukazují, že by bylo možné, aby se české politologické katedry zapojily do vědeckého vývoje oboru, pokud změní svá institucionální pravidla a pokusí se vytvořit normy, které budou uznávat, jak důležité je přispívání k vědě.

Na závěr bychom rádi zdůraznili, že se zdá, že Holzer a kol. napsali svůj článek jako součást probíhajícího projektu, který se týká hodnocení českých kateder politologie. Navrhujeme proto, aby v dalším kroku při řešení projektu prozkoumali důvody, proč české katedry politologie selhaly při účasti na politicko-vědeckém diskurzu a posléze přišly s návrhy na zmírnění situace. Jen tak budou české katedry politologie moci opustit své ulity a přidat se k mezinárodní vědecké komunitě. Takový výzkum by byl mnohem větším příspěvkem k české politické vědě, než články zveličující svůj vlastní „úspěch“ v publikování ve vlastních časopisech, které nemá žádný vliv v oboru politologie.